

Piotr Mucha

O TYM JAK PISZE SIĘ HISTORIĘ KOBIETY
- LEGENDY ARMII KRAJOWEJ.
ROZMOWA Z CLARE MULLEY, AUTORKĄ AGENTKI ZO

ABOUT HOW IS WRITTEN THE STORY OF WOMAN
- THE HOME ARMY LEGEND.
THE INTERVIEW WITH CLARE MULLEY, AUTHOR OF AGENT ZO

Piotr: Thank you for agreeing to this „Biuletyn” interview to talk about *Agent Zo*. Let’s start with where the idea for this book come from? Did you planned it after finishing „The Spy Who Loved”, your biography of Krystyna Skarbek, or was the idea to write about Zawacka unrelated to your previous book?

Piotr: Dziękuję, że zgodziła się Pani się na wywiad dla „Biuletynu”, aby porozmawiać o książce *Agent Zo*. Zaczniemy od tego, skąd wziął się pomysł na tę książkę? Czy planowała Pani książkę po ukończeniu biografii Krystyny Skarbek „Kobiety Szpieg”, czy też pomysł napisania książki o Zawackiej nie ma związku z poprzednią książką?

Clare: I have written five books, only two which have Polish subjects. After my biography of Krystyna Skarbek was published as *The Spy Who Loved*, I was thrilled that the government of the Republic of Poland presented me with the national cultural award, the *Bene Merito*, given in recognition for promoting understanding of Polish culture and history overseas. That was fantastic.

I was among five people being presented with the award at the Polish Embassy that day. Four were tall men, all very friendly, and there was me. I also saw an elderly lady at the back of the room, who I immediately felt drawn to. Her name was Hanna Kosciana, née Czarnocka, and she was a veteran of the Warsaw Uprising, having served when she was 16 years old. It was a privilege to speak with her, and I later wrote an article about her for one of Britain’s historical journals. Hanna was fascinated to learn about my biography of Krystyna Skarbek, but asked why I had not written about the real Polish heroine – Elżbieta Zawacka? I had to ask who that was! So that was the first time I heard Zawacka’s name. So in a way, the story did come through having written about Krystyna

Skarbek, even though those two women never met. That's what set me off researching Zawacka, and then writing this book.

Clare: Napisałam pięć książek, z czego tylko dwie poruszają tematykę polską. Po opublikowaniu mojej biografii Krystyny Skarbek zatytułowanej *The Spy Who Loved* [w Polsce wydanej pod tytułem *Kobieta Szpieg*] byłam zachwycona, że rząd Rzeczypospolitej Polskiej wręczył mi narodową nagrodę kulturalną *Bene Merito*, przyznawaną za promowanie wiedzy o polskiej kulturze i historii za granicą. To było fantastyczne. Byłam jedną z pięciu osób, którym wręczono nagrodę w Ambasadzie RP tego dnia. Wraz ze mną było czterech wysokich i przyjaznych mężczyzn. [Na wydarzeniu] Zobaczyłam również starszą panią z tyłu sali, która od razu poprosiła mnie [na rozmowę]. Nazywała się Hanna Kościana z domu Czarnocka i była weteranką Powstania Warszawskiego, w którym walczyła w wieku 16 lat. Rozmowa z nią była dla mnie zaszczytem i później napisałam o niej artykuł do jednego z brytyjskich czasopism historycznych. Hanna była zafascynowana moją biografią Krystyny Skarbek, ale zapytała, dlaczego nie napisałam o prawdziwej polskiej bohaterce – Elżbiecie Zawackiej? Musiałam zapytać, kim ona jest! Wtedy po raz pierwszy usłyszałam nazwisko Zawackiej. W pewnym sensie ta historia rzeczywiście zrodziła się, gdy pisałam o Krystynie Skarbek, mimo że te dwie kobiety nigdy się nie spotkały. To właśnie skłoniło mnie do zgłębienia historii Zawackiej, a potem do napisania tej książki.

Piotr: Which story about Zawacka's story did you find the most surprising – her parachute jump or something else?

Piotr: Która historia z życia Zawackiej była dla Pani najbardziej zaskakująca – jej skok ze spadochronem, czy coś innego?

Clare: Zawacka is exceptional in so many ways. She was the only female member of the Cichociemni. She was, the only woman, a parachute from Britain to Nazi German occupied Poland, and the only woman to be appointed as an emissary of the commander of an Allied Armed Forces, as far as I've been able to find out. Stefan Grot-Rowecki appointed her as his personal Emissary to courier two microfilms of intelligence from Warsaw to the exiled Polish government in London. She's extraordinary in so many ways; leaping from trains, leaping from aircraft, being shot at in the Pyrenees, securing legal military status for women in the AK...

But what I think is most astounding about Zawacka is that her name is hardly known! We know many of the male heroes, and rightly so. We should all know the names Witold Pilecki, Jan Karski, Jan Nowak-Jeziorański, etc. But few people had heard of Elżbieta Zawacka. A couple of years ago, the IPN invited me to contribute to a national history conference in Warsaw. I asked, lots of people attending that conference if

they'd heard of Zawacka; but no one had heard of her. And that's inside Poland, in a history conference with a large focus on the Second World War. So she's really under recognised, and I think – given her remarkable achievements - that's the most extraordinary thing about her.

Of course, that is partly because after the war, the Communist regime in Poland was pushing their own narrative of the history – which wasn't the full picture by any means. But it's also partly because Zawacka was female. When we think of the women who served in the resistance, and as special agents, we tend to think of courage, which is right, and beauty. Well, and some of them were beautiful, but that wasn't relevant. And we tend to think of sacrifice. Of course, many people sacrificed their lives, and that should be rightly honoured. But I think we're much less good at remembering the women's achievements - how much they contributed to the Polish, and the broader Allied, war effort. I'm hoping to restore their place in the record.

Clare: Zawacka jest wyjątkowa pod wieloma względami. Była jedyną kobietą w szeregach Cichociemnych. Była jedyną kobietą, która lecąc z Wielkiej Brytanii skoczyła spadochronem do okupowanej przez Niemcy nazistowskie Polski i jedyną kobietą-emisariuszką mianowaną przez dowódcę alianckich sił zbrojnych, o ile udało mi się ustalić. Stefan Grot-Rowecki mianował ją swoją osobistą emisariuszką, która miała dostarczyć dwa mikrofilmy z materiałami wywiadowczymi z Warszawy do rządu polskiego na uchodźstwie w Londynie. Jest niezwykła pod wieloma względami; skakała z pociągów, skakała z samolotu, była ostrzeliwana w Pirenejach, walczyła o legalizację statusu wojskowego kobiet w AK...

Ale to, co moim zdaniem to, co najbardziej zaskakuje w Zawackiej, to fakt, że jej nazwisko jest prawie nieznane! Znamy wielu męskich bohaterów i słusznie. Wszyscy powinniśmy znać nazwiska Witolda Pileckiego, Jana Karskiego, Jana Nowaka-Jeziorańskiego itd. Ale niewiele osób słyszało o Elżbiecie Zawackiej. Kilka lat temu IPN zaprosił mnie do udziału w ogólnopolskiej konferencji historycznej w Warszawie. Zapytałem wielu uczestników, czy słyszeli o Zawackiej; lecz nikt o niej nie słyszał. A to w Polsce, na konferencji historycznej, która w dużej mierze skupia się na drugiej wojnie światowej. Jest więc naprawdę niedoceniana i myślę – biorąc pod uwagę jej niezwykle osiągnięcia – że to jest w niej najbardziej niezwykłe.

Oczywiście, po części dlatego, że po wojnie reżim komunistyczny w Polsce forsował własną narrację historyczną – która w żadnym wypadku nie przedstawiała pełnego obrazu. Ale po części również dlatego, że Zawacka była kobietą. Kiedy myślimy o kobietach, które służyły w ruchu oporu i jako agentki specjalne, mamy tendencję do

myślenia o odwadze, co jest słuszne, i ich a także o ich pięknie. No cóż, niektóre z nich były piękne, ale to nie miało znaczenia. I mamy tendencję do myślenia o poświęceniu. Oczywiście wiele osób poświęciło życie i należy to słusznie uhonorować. Ale myślę, że znacznie gorzej radzimy sobie z pamiętaniem o osiągnięciach kobiet – o tym, jak bardzo przyczyniły się do polskiego i szerzej rozumianego wysiłku wojennego aliantów. Mam nadzieję, że uda mi się przywrócić im miejsce w historii.

Piotr: When you worked on the biography, you didn't speak Polish and had to use a translator. Was the barriers (not only a knowledge of language, but also a culture or history, whose are necessary to understanding of our country) a problem to you?

Piotr: Kiedy pracowała Pani nad biografią, nie mówiła Pani po polsku, przez co konieczna była pomoc tłumacza. Czy bariery (nie tylko znajomość języka, ale także kultury czy historii, które są niezbędne do zrozumienia naszego kraju) stanowiły problem?

Clare: Yes, it was a problem. Fortunately both Krystyna Skarbek and Elżbieta Zawacka have files in the British national archives because they were both in Britain for part of the war. So there is a lot of information in various British, and Polish, archives over here. So that was helpful. But of course, most of the information I needed is in Polish, and in Poland.

It was wonderful to spend a lot of time researching in Poland. I love the country, its beauty and diversity, and I have found the people incredibly helpful and supportive when I am researching. So, that's fantastic. The Republic of Poland's Embassy in London very kindly introduced me to a good translator, Paulina [Chołda]. So I knew that the translations would be accurate, and I briefed her very thoroughly before we left so she could also help me find what I needed in various archives. I also had a team of translators in England. Very kindly, some of the women and gentlemen who work at the Warsaw Uprising Museum also undertook some translation as well, which they refuse to be paid for! They simply wanted to help get this history become better known. I thanked them in the book. And I have also thanked Dorota [Dorota Zawacka-Wakarecy, the chairman of the Foundation General Elżbieta Zawacka] and everyone at the General Elżbieta Zawacka archive in Toruń, who very generously shared their time, contacts and memories, so that I could get the clearest understanding of Zawacka not only during the war, but in her post-war years doing her incredible work to ensure the history was not lost.

So I am very grateful to many people. I undertook the research and writing, but it took a team of archivists, translators, many relatives of those had served in the war, and people who had known Zawacka as friends and students. It took all of these people for me to write this book.

So in a sense, it was a collective effort – which I think Zawacka would have appreciated, as she always spoke of team effort, and not just the individual.

Clare: Tak, to był problem. Na szczęście zarówno Krystyna Skarbak, jak i Elżbieta Zawacka mają akta w brytyjskich archiwach narodowych, ponieważ obie przebywały w Wielkiej Brytanii przez część wojny. Jest więc wiele informacji w różnych brytyjskich i polskich archiwach tutaj. To było pomocne. Ale oczywiście większość potrzebnych mi informacji jest po polsku i w Polsce.

Wspaniale było spędzić dużo czasu na badaniach w Polsce. Uwielbiam ten kraj, jego piękno i różnorodność, a ludzie okazali mi pomoc i wsparcie podczas moich badań. To fantastyczne. Ambasada RP w Londynie z dużą serdecznością przedstawiła mi dobrą tłumaczkę Paulinę. Wiedziałam więc, że tłumaczenia będą rzetelne i bardzo dokładnie ją o tym poinformowałam przed wyjazdem, żeby mogła mi pomóc znaleźć to, czego potrzebowałam w różnych archiwach. Miałam też zespół tłumaczy w Anglii. Bardzo uprzejmie, niektórzy pracownicy Muzeum Powstania Warszawskiego również podjęli się tłumaczeń, za które odmówili wynagrodzenia! Chcieli po prostu pomóc w lepszym poznaniu tej historii. Podziękowałam im w książce. Podziękowałam również Dorocie [Dorocie Zawackiej-Wakarecy, Prezes Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej] i wszystkim pracownikom Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej w Toruniu, którzy hojnie podzielili się swoim czasem, kontaktami i wspomnieniami, dzięki czemu mogłam w najlepszy możliwy sposób zrozumieć życie Zawackiej, nie tylko w czasie wojny, ale również po niej, gdy wykonywała niesamowitą pracę, aby historia nie została zapomniana.

Jestem więc bardzo wdzięczna wielu osobom. Podjęłam się badań i pisania, ale wymagało to zespołu archiwistów, tłumaczy, wielu krewnych tych, którzy służyli w czasie wojny, oraz osób, które znały Zawacką, będąc jej przyjaciółmi oraz uczniami. Potrzebowałam ich wszystkich, aby napisać tę książkę. W pewnym sensie była to więc praca zbiorowa – co, jak sądzę, doceniłaby Zawacka, ponieważ zawsze mówiła o pracy zespołowej, a nie tylko indywidualnej.

Piotr: Your book will be published in Poland in October this year. What do you expect from Polish readers?

Piotr: Pani książka ukaże się w Polsce w październiku tego roku. Jakie ma Pani oczekiwania od polskich czytelników?

Clare: I am delighted that Foksal are publishing the book in Poland, under the title AGENTKA ZO. I very much hope it will spark more interest in the female contribution to the war effort. The book has done very well in Britain; it won silver in the Military History Matters prize for the best

book on a military subject in any historical time and country, and it was shortlisted for the prestigious Women's Prize for Non-Fiction. So it's had huge success in Britain, where people are now starting to take more interest in Polish history. AGENT ZO has also been published in the United States, where I spoke at several national museums and societies to launch it, and I will be speaking again at the American National Museum of the Second World War in New Orleans this autumn. And the book has just been bought by an Italian publisher, so this history will now be read in Italy as well, and I hope there will be more translations.

In Poland, as in all these countries, I hope that people are inspired by Elżbieta Zawacka's character, life-story and achievements, and also that we begin appreciate more the importance of the role played by women in the resistance, as soldiers, during the war. Finally, I hope that Poland sees Polish history becoming more recognised as part of the international narrative of the war, and there is pride in that as well.

Clare: Cieszę się, że wydawnictwo Foksal opublikuje książkę w Polsce pod tytułem *Agentka Zo*. Mam wielką nadzieję, że wzbudzi ona większe zainteresowanie wkładem kobiet w wysiłek wojenny. Książka odniosła duży sukces w Wielkiej Brytanii; zdobyła srebrny medal w konkursie Military History Matters za najlepszą książkę o tematyce wojskowej w dowolnym okresie historycznym i kraju, a także znalazła się na krótkiej liście do prestiżowej Women's Prize w kategorii Literatura faktu. Odniosła więc ogromny sukces w Wielkiej Brytanii, gdzie ludzie zaczynają coraz bardziej interesować się historią Polski. *Agent Zo* została również wydana w Stanach Zjednoczonych, gdzie miała prezentację w kilku muzeach i stowarzyszeniach narodowych z okazji jej premiery, a jesienią będę ponownie przemawiać w American National Museum of the Second World War w Nowym Orleanie. Książkę właśnie kupił włoski wydawca, więc ta historia będzie teraz czytana również we Włoszech i mam nadzieję, że pojawią się kolejne tłumaczenia.

Mam nadzieję, że w Polsce, podobnie jak we wszystkich tych krajach, ludzie będą inspirowani postacią, historią życia i osiągnięciami Elżbiety Zawackiej, a także, że zaczniemy bardziej doceniać rolę, jaką kobiety odegrały w ruchu oporu, jako żołnierze, podczas wojny. Wreszcie, mam nadzieję, że historia Polski stanie się w Polsce coraz bardziej rozpoznawalna jako część międzynarodowej narracji wojennej i że będzie to powodem do dumy.

Piotr: Was there a British woman who could be compared with Zo?

Piotr: Czy była jakaś Brytyjka, którą można byłoby porównać do Zo?

Promocja książki „Agentka Zo” podczas konferencji prasowej w siedzibie Fundacji General Elżbiety Zawackiej, Toruń 3 października 2025 r.

Od lewej: autorka książki Clare Mulley, Prezes Fundacji Dorota Zawacka-Wakarecy i Przewodniczący Rady Fundacji Jan Wyrowiński. Obszerna relacja z promocji książki *Agentka Zo* w Toruniu ukaże się w przyszłym „Biuletynie”

Clare: Thirty-nine women, from thirteen different nations, were sent from Britain to serve behind enemy lines as couriers, wireless operators, and saboteurs, in enemy-occupied Europe during the Second World War. Zawacka was among them, and the only woman parachuted to Poland. Many more were parachuted to German-occupied France, and others served elsewhere. Of these women, thirteen did not survive the war. So there are many women who have extraordinary stories and contributed to the war effort in similar roles to Zawacka.

In many nations, there were also women serving in their national resistance, of course. In France, for example, Marie-Madeleine Fourcade established an intelligence network – rather like Zawacka did across Silesia – and she also reached Britain during the war. So there are some similarities with her story.

So, there are similar stories to Zawacka’s but, of course, each woman and each history is unique. Skarbek’s is special in that her life-story reveals so much of the history of Poland. Krystyna Skarbek was also Polish,

but her story is different because she served the British throughout the war (although also the ZWZ, which later became the AK), while Zawacka always served Poland directly.

Clare: Trzydzieści dziewięć kobiet z trzynastu różnych krajów zostało wysłanych z Wielkiej Brytanii, aby służyć za liniami wroga jako kurierki, radiooperatorki i dywersantki w okupowanej przez wroga Europie podczas drugiej wojny światowej. Zawacka była jedyną kobietą, która dostała się do Polski drogą lotniczą. Wiele innych zostało zrzuconych na spadochronach do okupowanej przez Niemców Francji. Trzydzieści z tych kobiet nie przeżyło wojny. Jest więc wiele kobiet, które mają niezwykle historie i przyczyniły się do wysiłku wojennego w podobnej roli jak Zawacka.

Oczywiście w wielu krajach również kobiety służyły w narodowym ruchu oporu. We Francji, na przykład, Marie-Madeleine Fourcade stworzyła siatkę wywiadowczą – podobnie jak Zawacka na Śląsku – i również dotarła do Wielkiej Brytanii w czasie wojny. Istnieją więc pewne podobieństwa w jej historii.

Istnieją zatem podobieństwa do historii Zawackiej, ale oczywiście każda kobieta i każda historia jest wyjątkowa. Historia Skarbek jest unikalna, ponieważ jej życie ujawnia tak wiele związków z historią Polski. Jej historia jest jednak inna, ponieważ podlegała bezpośrednio dowództwu brytyjskiemu (choć była także w ZWZ/AK), podczas gdy Zawacka zawsze służyła bezpośrednio dowództwu podziemia w Polsce.

Piotr: Can you reveal your next project? Perhaps you are planning a new biography of a brave Polish woman?

Piotr: Czy może Pani zdradzić swój kolejny projekt? Może będzie to nowa biografia odważnej Polki?

Clare: I am under commission to write my next book, but I can't talk about it yet. However, I can say it is not a Polish story, although it is about another woman in the Second World War, and it is an extraordinary story. A completely different story though. After that, there are a couple of different books I would like to write, and one of them would involve Poland among other nations.

However, there is at least one more book I would like to write about a Polish woman and Polish Second World War history. I have tried to sell this book idea to publishers, but so far they've said, no - it's been turned down. I will try again in the future. So I hope that, before I hang up my pen, I will tell at least one more Polish story!

Clare: Zlecono mi napisanie kolejnej książki, ale jeszcze nie mogę o niej mówić. Mogę jednak powiedzieć, że nie jest to polska historia, choć opowiada o innej kobiecie z czasów drugiej wojny światowej

i jest to niezwykła historia. Zupełnie inna. Poza tym chciałabym napisać jeszcze kilka książek, a jedna z nich opowiadałaby o Polsce pośród innych narodów.

Jest jednak co najmniej jeszcze jedna książka, którą chciałabym napisać o Polsce i polskiej historii drugiej wojny światowej. Próbowalam sprzedać ten pomysł wydawcom, ale jak dotąd odmówili – został odrzucony. Spróbuję ponownie w przyszłości. Mam więc nadzieję, że zanim odłożę pióro, opowiem jeszcze co najmniej jedną polską historię!

Clare Mulley (born 1969) is an English historian, writer, and journalist, focusing primarily on women's experiences during World War II. Her debut book, *The Woman Who Saved the Children* (2009), about Eglantyna Jebb, won the Daily Mail Biographers' Club Award. She gained popularity in Poland with her book published in 2013 *The Spy Who Loved* (2012), about Krystyna Skarbek.

Clare Mulley (ur. 1969) – angielska historyczka, pisarka, dziennikarka, zajmująca się głównie doświadczeniami kobiet podczas drugiej wojny światowej. Jej debiutancka książka *The Woman who Saved the Children* (2009), poświęcona Eglantynie Jebb, zdobyła nagrodę „Daily Mail” Biographers' Club. Popularność w Polsce zyskała dzięki wydanej w 2013 r. książce *Kobieta szpieg. Polka w służbie Jego Królewskiej Mości* (oryg. *The Spy who Loved*, 2012), opowiadającej o losach Krystyny Skarbek.